

05.02.2024р.Гр.35. Історія України. Уроки № 20-21.

Тема: 1. Друга російсько-українська війна.

2.УНР в кільці фронтів: ключові події, герої та результати боротьби за збереження української держави.

1. 29 січня 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд було перейменовано на Раду Народних Комісарів. Головою Раднаркому та наркомом іноземних справ став Християн Раковський. Для придушення опору противників радянської влади було створено Всеукраїнську надзвичайну комісію (ВУНК), народні суди та революційні трибунали, робітничо-селянську міліцію. Більшовики не наважились на вибори до рад, а натомість створили революційні й військово-революційні комітети для управління на місцях. Для зміцнення свого режиму на селі більшовики створювали з найбідніших селян комітети незаможників (комнезами). Вони повинні були доповідати державним службовцям і членам продзагонів про те, хто із селян має запаси хліба і де їх ховають. У 1919 р. комнезами почали створюватися в українських селах. Постать в історії **ХРИСТИЯН ГЕОРГІЙОВИЧ РАКОВСЬКИЙ** 1873-1941 Голова Ради народних комісарів і народний комісар зовнішніх справ УСРР протягом 1919-1923 рр. Румунський підданий, у 1917 р. емігрував до Росії і став членом більшовицької партії. З 23 травня до 7 жовтня 1918 р. був головою делегації РРФСР з Українською державою, оскільки за умовами Брестського миру радянська Росія мала підписати мирну угоду з УНР, зокрема щодо кордонів між державами, однак домовленостей досягнуто не було. 25 січня 1919 р., після встановлення в Україні радянської влади, був призначений головою Раднаркому і наркомом зовнішніх справ УСРР. У 1922 р. критикував Й. Сталіна, який тоді був наркомом національностей РРФСР, за втручання у внутрішні і зовнішні справи УСРР, а при створенні СРСР, відстоював конфедеративну форму державного устрою, зі збереженням за національними республіками права на самостійні дипломатичні зв'язки й зовнішню торгівлю. 10 березня 1919 р. у Харкові пройшов III з'їзд Рад, на якому було ухвалено Конституцію УСРР. Також було обрано Центральний виконавчий комітет (ЦВК) України на чолі з

Григорієм Петровським. Суть соціально-економічних перетворень більшовиків. «Воєнний комунізм» .1 червня 1919 р. було опубліковано декрет ВЦВК, згідно з яким РСФРР та УСРР об'єднували:військові організації та командування; ради народного господарства; управління залізничним транспортом; наркомати фінансів; наркомати праці.14 червня 1919 р. ЦВК рад України схвалив декрет про утворення "воєнно-політичного союзу." «Воєнний комунізм» - система надзвичайних заходів керування економікою, що проводилася більшовиками в 1918-1921 рр. (з 1919 р. - в Україні). "Воєнний комунізм"Мілітаризація праціЗаборона приватної торгівлі.Продовольча розверстка. Націоналізація всіх підприємств. Запровадження загальної трудової повинності .Карткова система постачання міського населення. Націоналізація промисловості. Держава намагалася взяти важелі керування пріоритетними галузями у свої руки. Була встановлена державна монополія на торгівлю найважливішими товарами - цукром, чаєм, сіллю, вугіллям, металом тощо. Приватні підприємства, які ще не були націоналізовані, повинні були дотримуватися цін, установлених Раднаркомом РСФРР. Політика «воєнного комунізму» на селі. У ході здійснення політики «воєнного комунізму» заборонялася оренда, наймана праця, робилися спроби запровадити колективні форми господарства (комуни). Продовольча диктатура. Більшовицький режим увів продовольчу диктатуру. Влада поклала обов'язки на селян у примусовому порядку здавати запаси зерна та інших сільськогосподарських товарів за державними (українськими) розцінками, а ринкова торгівля цими товарами заборонялась і розглядалась як спекулятивна. Така політика здобула назву «продовольча розкладка» - «продрозкладка». Це була фактична конфіскація товару в селян. Для вилучення продовольства створювалися спеціальні «продовольчі загони» (продзагони). Антибільшовицький опір в Україні. Повстання отамана Д. Зеленого (Терпила): В квітні 1919 року, спираючись на підтримку населення Терпило розпочав боротьбу з російською комуністичною окупаційною владою, яка ще в березні оголосила його поза законом. Він займає Трипілля та вбиває там більшовицьких агітаторів. «Ми домагаємося такого: — Україна мусить бути

незалежною...». Зелений воював проти більшовиків на території Васильківського, Фастівського, Ржищевського, Обухівського та Переяславського повітів сучасної Київської області, а також на території Чернігівської, Полтавської і Подільської губерній. У Переяславі 15 липня 1919 р. отаман Зелений урочисто, в присутності місцевого люду та свого війська, скасував Переяславську угоду 1654 року про «возз'єднання» з Московією. В цей час його сили вимірювались близько 30 тисяч козаків і старшин.

У квітні 1919 р. проти влади виступили численні загони Нестора Махна. Спроба більшовицьких органів влади втілити «політику воєнного комунізму» привела до антибільшовицьких настроїв у махновських військах. Однак більшовики не наважились вжити каральних заходів проти «батька», який своїми силами утримував денікінців між Маріуполем і Волновахою. Наймасштабнішим був виступ отамана Никифора Григор'єва. У травні 1919 р. Григор'єв звернувся з маніфестом “До українського народу”, в якому закликав боротися проти комун. З великими труднощами більшовикам вдалося розгромити григор'євців. Під час перебування більшовиків у Харкові панував такий терор, що чимало людей втрачало глузд від усіх пережитих кошмарів. Особливим бузувірством вирізнявся комісар Саєнко, на щастя, спійманий добровольцями. Розстрілювали безпощадно, не виключаючи жінок і дітей. На двох вулицях і в підвалах деяких будинків були вириті коридори, до кінця яких ставили розстрілюваних і, коли вони падали, їх присипали землею. На другий день на тому ж місці розстрілювали наступних, потім знову присипали землею і так доверху. Потім починався наступний ряд цього ж коридору. В одному з таких коридорів лежало до 2 000 розстріляних. Навесні 1920 р. Польща, спираючись на допомогу США, Англії, Франції, уже мала одну з найбільших армій у Європі, що захопила значну частину Білорусі та українські землі до річок Збруч і Горинь. Війська УНР, підпорядковані С. Петлюрі, на той час контролювали невелику територію в районі м. Любар Волинської губернії. Петлюрівські формування відчували дефіцит зброї, потерпали від епідемії тифу й не могли продовжувати боротьбу

регулярними військовими силами. Керівництво збройних сил УНР вирішило поділити армію на дві частини. Одна з них, за домовленістю з польською владою, мала перейти на її територію і створити там військові бази. Друга частина армії УНР планувала, спираючись на ті бази, здійснювати рейди тилами червоноармійських військ в окупованій ними Україні. Такий рейд, очолений Михайлом Омеляновичем-Павленком, розпочався у грудні 1919 р. й увійшов в історію як Перший зимовий похід армії УНР. Сучасний історик Анатолій Буравченков про Перший зимовий похід армії УНР.

У грудні 1919 — березні 1920 р. українські війська, у тяжких боях знищуючи ворожі гарнізони й окремі формування білогвардійців і червоних, пройшли Єлизаветградщиною, форсували Дніпро, зайняли Умань, Черкаси, Канів, Смілу та інші населені пункти. У квітні 1920 р. за наказом С. Петлюри війська почали пробиватися на захід, щоб об'єднатися з українськими частинами на польсько-радянському фронті. За 180 днів Зимового походу армія пройшла 2500 км і захопила значні трофеї. Похід сприяв поширенню селянських повстань в Україні, показав силу духу вояків армії УНР. С. Петлюра прагнув скористатися ускладненням відносин між Польщею УНР. Головний отаман відправив до Варшави дипломатичну місію, що мала розпочати з польською стороною переговори про створення єдиного антирадянського фронту. Переговори були складними для української сторони, оскільки поляки, користуючись скрутним становищем УНР, вимагали від С. Петлюри значних поступок. 21 квітня 1920 р. обидві сторони підписали загальну й торговельно-економічну конвенцію, за якою польський уряд визнавав незалежність УНР. Конвенція визначила нові польсько-українські кордони. 24 квітня 1920 р. було укладено військову конвенцію, що передбачала початок спільних польсько-українських воєнних дій проти радянських військ на території України. Окрім того, С. Петлюра погодився на період воєнних дій підпорядкувати збройні сили УНР польському командуванню. Зрештою, усі ці три конвенції склали Варшавську угоду між УНР і Польщею. Наприкінці квітня Польща, об'єднавши свої сили з УНР, розпочала війну проти РСФРР. Союзники, маючи

перевагу в живій силі й техніці, вдарили у стик Західного та Південно-Західного радянських фронтів і протягом тижня захопили Житомир, Бердичів, Козятин. Але згодом наступ поляків і петлюрівців почав згасати. Останній їхній успіх — здобуття 6 травня 1920 р. Києва. Уряд УНР, прагнучи заспокоїти населення, звернувся до нього з декларацією, запевняючи, що «порядок в Україні встановить Парламент, складений на підставі рівного для всіх виборчого права». Саме цей Парламент мав у майбутньому подбати про інтереси різних верств населення та джерела доходу для забезпечення потреб армії. Однак утримання польських військ важко давалося українському населенню. Формально, за угодою, прихід поляків виглядав як допомога українцям у визволенні їхніх земель від більшовиків. Насправді ж відбувалася польська окупація України. Адміністрація УНР офіційно оформилася лише на початку липня. Проте її можливості були обмежені. Поляки часто ігнорували її, на Волині та Поділлі вона зовсім не сформувалася, і влада тут зосереджувалася в руках польської верхівки. З перших днів перебування в Україні

поляки почали вивозити промислове обладнання, готову продукцію й сировину. На українській території здійснювалися грабежі та погроми, що викликали серед населення антипольські збройні виступи. Очільник польської влади Юзеф Пілсудський направляв проти повстанців війська, які розправилися з місцевими мешканцями. Тим часом Радянське керівництво переправило на польський фронт найбільш боєздатні частини, які 5 червня 1920 р. перейшли в наступ. У липні армія Ю. Пілсудського залишила Вінницю, Жмеринку, Проскурів, Кам'янець-Подільський. Воєнні дії були перенесені на західноукраїнські землі. Війська поляків охопила паніка, їхній відступ з України все більше нагадував втечу. Радянське керівництво, упевнившись у своїй перемозі, вирішило наступати на Варшаву лише силами Західного фронту, а частини Південно-Західного направило на Львів, прагнучи поширити соціалістичну революцію в західноукраїнських землях. Проте населення Західної України виявилось байдужим до соціалістичної революції, і сподівання більшовиків на її успіх не виправдалися. Радянські війська не

змогли захопити Львів. Червона армія зазнала великих втрат від союзних військ. Важливою подією війни стала оборона Замостя вояками УНР під командуванням полковників М. Безручка і В. Змієнка. Вони відкинули Першу кінну армію червоних, рештки якої рятувалися втечею. Оборона Замостя дозволила польським воякам підготуватися до захисту Варшави. Вирішальною битвою цієї війни стала варшавська битва («Диво на Віслі»), що дозволила польській республіці відстояти свою незалежність, завдавши поразки військам радянської Росії. Союзником польських військ у цій битві були війська УНР. У серпні 1920 р. радянська Росія і Польща розпочали в Мінську переговори про перемир'я. За цих умов збройні формування УНР продовжили боротьбу проти радянських військ самотійно. Червона армія, скориставшись перемир'ям, перегрупувала свої сили й у листопаді 1920 р. вибила частини армії УНР з України на територію Польщі. Мирні переговори, розпочаті між воюючими сторонами в Мінську, були перенесені на початок вересня 1920 р. до Риги й тривали до весни 1921 р. Зрештою, 18 березня 1921 р. Польща з одного боку і РСФРР й УСРР з іншого підписали Ризький мир. За його умовами обидві сторони зобов'язувалися припинити воєнні дії. Окрім того, договір анулював Варшавську угоду між Польщею й УНР та встановив нові кордони, за якими Західна Україна й Західна Білорусь входили до складу Польщі.

2. Друга російсько-українська війна Дата Подія 13 листопада 1918 р. Анулювання Радянською Росією Брестського мирного договору; згодом — постанова Раднаркому про невизнання України самостійною державою, початок захоплення українських територій, залишених німцями. 31 грудня 1918 р. У радіограмі на адресу РНК РСФРР Директорія запропонувала переговори про мир. Раднарком не визнавав Директорію представницьким органом українського народу, проте на переговори погодився. 9 січня 1919 р. Ультиматум Директорії Раднаркому з вимогою припинення воєнних дій та негайного виведення російських військ з території України. У відповідь було заявлено, що воєнні дії ведуть між собою війська Директорії та Українського радянського уряду, а російські у цьому участі не беруть. Наслідки політики

«воєнного комунізму» • Руйнування системи ринкових відносин; • розрив економічних зв'язків між містом і селом; • поглиблення інфляційних процесів; • активне формування однопартійної системи; • посилення бюрократичної політики радянської влади не подобалася українському селу. Віддавати хліб за продрозкладкою селяни не хотіли, як правило, його вилучали силою продзагони. Це призвело до посилення антибільшовицьких настроїв, селянство почало чинити опір. ократизації, централізму; • придушення приватної ініціативи; • закріплення в масах психології «експропріації експропріаторів»; • ліквідація станів; • розширення практики «надзвичайних» заходів і масових репресій; • посилення соціального напруження. Піком антибільшовицьких повстань став виступ збройних формувань під керівництвом начдива радянського отамана військ УНР М. Григор'єва. У своєму універсалі (9 травня 1919 року) він закликав український народ: «Бери владу в свої руки. Хай не буде диктатури ні окремої особи, ні партії! Хай живе диктатура працюючого люду, хай живуть мозоляві руки селянина та робітника! Геть політичних спекулянтів! Геть насильство справа, геть насильство зліва! Хай живе влада рад народу України!» М. Григор'єв. Падіння радянської влади в

середині 1919 р. та її відновлення Це сталось 16-18 липня 1919 року.

Залишки Добровольчої білогвардійської армії А. Денікіна змогли закріпитися в Криму. Очолив їх барон Петро Врангель. На січень–лютий 1920 р. в Україні вже втретє була встановлена Радянська влада. Залишки української армії під керівництвом М. Омеляновича-Павленка здійснили так званий «зимовий похід» (6 грудня 1919 — 6 травня 1920 р.) по тилах денікінців і Червоної армії, а потім перейшла на територію Польщі. Українська армія припинила існування, зазнавши поразки.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=im78u2SoyQQ>.

Д/з: §15. Виконайте завдання : Яку роль зіграв і зимовий похід в українській революції?. Підготувати повідомлення про «Червоний» терор у Криму у 1920р.